

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כג, תשל"ב

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

קרני הקדים את המאוחר. מפל מקום הוא ציין שני מקורות, שלא
נזכרו בדבריי: ספרו שא א"ב ריבלין, "אישים בעיר הנצח", 117;
עם שחר עצמאותנו¹ לאיתמר בן-אבי, 29.
חן-חן על תוספת זו.

ג. מר קרני כתב על בכר כלהלן: "בשזבו ירושלימה בשנת
תרמ"ב, הנהיג בבית הספר 'תורה ומלאכה' שיטה זו, אבל, כאמור,
רק משנתקבל בן-יהודה להוראה - הוגשמה". דברים דומים פתבתי
גם אני בראשית פרק ה' (קונטרס א', תשל"ב). על כך העירה
לי רעיתי, כי אביעזר ילין ערער על כך. לדבריו היה אביו,
דוד ילין, ראשון המורים שלימד בשיטת "עברית בעברית" (עין
ב"החינוך", תשכ"ד, 509).

שה

גד בן-עמי צרפתי

עוד על האטימולוגיה העממית

פתחנני את רשימתנו הקודמת על האטימולוגיה העממית
(לשוננו לעם, קונטרס רכ"א, עמ' 11) בדין על המלה
"צביון", ודברינו על מלה זו עוררו תגובות של כמה קוראים.¹
ד"ר צבי הרפבי ומר אפרים חזן הציעו מקורות נוספים
למלה בשתי משמעויותיה. ד"ר הרפבי אף השיג על "המילון
החדש" של אבן-שושן בעניין זה.

למעשה גלגלי המשמעות של "צביון" היו מפותלים יותר
ממה שתיארתי בדבריי הקצרים, ואם אין ספק שהוראתה
הראשונה והמקורית היא 'חפץ, רצון', אף על פי כן כבר
בספרות של ימי הביניים השתמשו בה בהוראה קרובה ל'זופי',
תואר - ומכאן להוראה המודרנית 'גון' הדרך קצרה.

1. על שאר תגובות - במאמרי השני באותו עניין.

פיצד התהווה שינוי המשמע הראשון? גראה, שגרים לכך אחד הפירושים של דרשה ידועה היטב, המובאת בתלמוד הבבלי במסכתות חולין (ס ע"א) וראש השנה (יא ע"א), וזו לשונה: "א"ר יהושע בן לוי: כל מעשה בראשית בקומתן נבראו, בדעתן נבראו, בצביונם נבראו, שנאמר 'ויכולו השמים והארץ וכל צבאם' – אל תקרא צבאם אלא צביונם". (רש"י הביא דרשה זו בקיצור על בראשית א, כה, וראה שם בשפתי חכמים.) רבנו גרשום מאור הגולה פירש (ודבריו הובאו ב"ערוך") – "לצביונם – הקב"ה שאל להן: רצונכם שאברא אתכם?" – הוא הבין אפוא צביון 'רצון'. אולם רבנו חננאל (ראה בגיליון של ש"ס וילנא, ראש השנה יא, ע"א וב"ערוך") פירש: "לצביונם נבראו – לתוארם ביופיותם" – לדעתו צביון הרי הוא 'תואר, יופי'. את פירושו קיבל הרמב"ם, אשר כתב ב"מורה נבוכים" (חלק ב, פרק ל): "כל מה שנברא אמנם נברא על שלמות כמותו ועל שלמות צורתו ובנאה מבמקורו, והוא אמרו 'בצביון נבראו, מן צביון היא לכל הארצות'". לדבריו חל מעבר מטונימי, מן 'תמדה' אל הדבר שחומדים אותו, כלומר 'תפארת, גי'. פרופ' טורסיני כותב (בהערותו למילון של בן-יהודה): "גלפי הפירוש המבאר צביון כלשון תואר ויופי השתמשו במלה בספרות המאוחרת. ואמנם המילון של בן-יהודה מביא דוגמות רבות לשימוש זה, שברובן מהדהדת הדרשה של רבי יהושע בן לוי.

גמצא, שהמלה הנדונה הגיעה לדור תחיית הלשון בשתי משמעויות – 'חפץ, רצון' וגם 'יופי, זיו', ובהרחבה 'תואר, דמות'. מן ההוראה האחרונה באה ההוראה המצויה היום – 'מראה,

גן' - בתוספת השפעה של המלה 'צבע', כפי שהסברנו בדברינו.

אבן-שושן מביא את שתי ההוראות, ואף מקדים את המאוחרת, כדרכו שלא לתת את המשמעויות לפי הסדר ההיסטורי, אלא לפי מידת שכיחותן היום, והוא אומר:

צְבִיזֶן - 1 [בהרחבת המשמעות המקורית] דמות, תואר, צורה. 2 [במשמעות המקורית] חפץ, רצון. ונראים דברי ד"ר הרפכי, שאבן-שושן השמיט שלא בדיון את המשמעות 'יזף', זיו' המצויה אצל בן-יהודה, והמתאימה לכמה מן המובאות שהוא עצמו מביא.

לא אאריך יותר - והרוצה לברר את הבעיה עד תומה יעיין בבן-יהודה בערך זה וב'ערוך' בערך צב ובמקורות שהם מזכירים. עוד זאת אוסיף - שבן-יהודה הציע את המלה כתרגום של caprice הצרפתית, כלומר 'חשק פתאומי, חליפת מצב רוח' (ראה במילונו). ההצעה היפה הזאת לא נתקבלה, ואנו שומעים וקוראים את המלה השאולה 'קפריזיה' ואף את שם-התואר הגזור ממנה 'קפריזי' (ראה אבן-שושן).

נעיר בסיכום, שהמשמעות השנייה של צבִיזֶן התחילה בדרשה של רבי יהושע בן לוי ובפירוש של רבנו חננאל עליה - וזהו דבר אופייני להתפתחותה של לשוננו: היות זמן ממושך הייתה היא לשון הספר יותר מאשר לשון החיים, יש שתהליכים לשוניים מסוימים התהוו מחמת פסוק אחד, אמרה אחת, או פירוש אחד, כאשר נעשו רווחים במיוחד בציבור.